

**ЗАХІДНОПОЛІСЬКІ ПРІЗВИСЬКА,
СПІВВІДНОСНІ З ПРІЗВИСЬКАМИ ЖИТЕЛІВ ЛЬВІВЩИНИ**

У статті проаналізовано західнополіські відапелятивні прізвиська, співвідносні з прізвиськами жителів Львівщини. Для порівняльної характеристики прізвиськ виділено дванадцять лексико-тематичних груп.

Ключові слова: прізвисько, лексико-тематична група.

Наливайко М. Западнополесские прозвища, соотносительные с прозвищами жителей Львовской области

В статье рассматриваются западно-полесские прозвища, которые соотносятся с прозвищами жителей Львовщины. Для сравнительной характеристики выделено двенадцать лексико-тематических групп.

Ключевые слова: прозвище, лексико-тематическая группа.

Nalyvaiko M. The nicknames of Western Polissya, formed from the common names wich correlative with the nicknames of inhabitants of the Lviv region

In the article the nicknames of Lvivshchina, formed from the common names wich correlative with the nicknames of inhabitants of the Lviv region are analysed. The lexical-thematic groups are selected for system description.

Key words: nickname, lexical-thematical group.

Постановка наукової проблеми. Прізвиська – це додаткові неофіційні імена, на основі яких ідентифікується та характеризується особа. Вивчення українських прізвиськ розпочалося із праць М. Сумцова, В. Охримовича, І. Франка, В. Ястребова, І. Крип'якевича, І. Сухомлина. Здебільшого окремі питання народно-побутової антропонімії розглядаються у статтях Б. Близнюк, Г. Бучко, М. Лесюка, В. Чабаненка, Є. Черняхівської, П. Чучки. В останні роки з'явилися словники прізвиськ [7; 8].

Неофіційна антропонімія сучасного українського села включає декілька видів іменувань: 1) демінутивно-гіпокористичні варіанти імен; 2) неофіційні присвійні деривати від імен та прізвищ; 3) індивідуальні прізвиська найрізноманітнішого походження та мотивації; 4) сімейно-родові спадкові вуличні назви. Вказані назви вживаються як однолексемні, а також поєднуються в певних комбінаціях, утворюючи полілексемні формули іменувань. Усі вони як компоненти локальних антропонімічних мікросистем співіснують паралельно з офіційними антропонімами. В Україні, за незначним винятком, ще недостатньо зібраний і опрацьований сучасний матеріал, який охоплює імена, їх розмовні варіанти, прізвиська та сімейно-родові іменування. Дослідження сучасної неофіційної системи іменувань також надає додаткову інформацію для історії, оскільки неофіційні іменування мотивовані назвами, які відображають розвиток

ремесел, соціальну структуру суспільства, етнічний склад, міграційні рухи та ін. Іменування є важливими для вивчення етнографії, оскільки в них відбито побут та ментальність народу

Питання сучасної антропонімії розробив І. Ковалик у статті "Типологія системи словотвору прізвиськ жителів села Млинів Жешівської області ПНР" [4]. Дослідник закарпатської антропонімії П. Чучка у докторській дисертації "Антропонімія Закарпаття" [13] визначає найхарактерніші ознаки прізвиськ, робить спроби встановити межу між апелятивами, прізвиськами та іншими антропонімними класами. Надзвичайно цінною є праця М. Худаша "З історії української антропонімії" [11]. У монографії розглядаються власне лінгвістичні й екстралінгвістичні проблеми української антропонімії XIV-XVIII ст. – періоду стабілізації сучасної української антропонімійної системи. При цьому автор приділяє помітну увагу народно-побутовій ідентифікації особи, важливим компонентом якої є прізвисько [11, с. 81]. Ця праця стала теоретичною базою для багатьох досліджень з антропоніміки.

У побуті українців для ідентифікації особи використовуються різні види антропонімів. Важливою проблемою є чітке визначення компонентів, які творять неофіційну систему іменування. Неофіційна система відрізняється від урядово-адміністративної перш за все тим, що вона є продовженням так званої однойменної системи, характерною ознакою якої є принцип індивідуального іменування [1, с. 3]. До неофіційних іменувань належать насамперед прізвиська, однак цей клас антропонімів ономасти трактують по-різному. У сучасній антропоніміці термін прізвисько часто вживають стосовно широкого кола неофіційних іменувань, у тому числі відіменних та відпрізвищевих утворень. Проте відомий ономаст М. Худаш дещо звужує це коло, не вважаючи прізвиськами прямі найменування по батькові, матері тощо, а також апелятивні назви, різні атрибутивні окреслення на зразок: *Іван гуменний, Петро подвірний* [11, с. 100]. Він визначає "прізвисько" як додаткове неофіційне ім'я, дане людині іншими людьми відповідно до її характерних рис, обставин, що супроводять її у житті, за якоюсь аналогією, за походженням й іншими мотивами [11, с. 83].

На думку І. Сухомлина, неофіційне прізвище (прізвисько) відбиває реальні риси зовнішності, характеру носія або свідчить про ступінь родинних стосунків його з іншими членами сім'ї [10, с. 37]. С. Зінін називає прізвиськами слова, які "даються людям у різні періоди життя і під якими вони відомі в досить замкнутому колі суспільства" [3, с. 10]. П. Чучка зараховує до прізвиськ усі неофіційні назви людей [12, с. 13]. Сучасні прізвиська – це клас мовних одиниць словесного чи синтаксично подільного характеру, які служать неофіційними назвами, характеристиками різних реалій, що відрізняються своєрідними принципами номінацій, обмеженою сферою вживання, і виконують специфічну функцію в мовленні [2, с. 296-297]. Кожне прізвисько є "лінгвальним фактом" антропонімії. Для антропоніміста важливо, як прізвисько називає носія, тобто яке його синхронне антропонімне функціонування [4, с. 15]. Прізвиська – це

додаткові, неофіційні (другі) назви (усталені чи неусталені), що передаються або не передаються спадково [3, с. 37]. Ми, як і Н. Подольська [6, с. 115-116], розуміємо під прізвиськом додаткове ім'я, дане людині її оточенням відповідно до характерної риси, певної життєвої обставини чи за якоюсь аналогією. Відносимо до прізвиськ також андроніми, гінеконіми тощо.

Для прізвиськ "істотно важливо виражати властивості об'єкта, який вони називають" [9, с. 274]. Прізвиська ідентифікують носія, одночасно приховуючи зміст апелятивної семантики [15].

Мета роботи. У статті аналізуємо відапелятивні західнополіські прізвиська, співвідносні з прізвиськами жителів Львівщини. Матеріал роботи склали прізвиська Західного Полісся, наведені Н. Шульською у "Словнику прізвиськ жителів межиріччя Стиру та Горині" (цитуючи прізвиська, у круглих дужках указуємо сторінку), а також прізвиська жителів Львівщини, зібрані автором.

Прізвиська відапелятивного походження на Львівщині мотивуються особовими і неособовими назвами. Серед перших – назви професій, спорідненості та свояцтва тощо. Найсприятливішою базою для творення неособових іменувань є назви тварин, птахів, комах та інших живих істот.

Дослідження показують, що в основі багатьох прізвиськ Західного Полісся і прізвиськ жителів Львівщини покладено однакові лексеми. Апелятивну лексику, закладену в основі індивідуальних прізвиськ, поділяємо на такі лексико-тематичні групи:

1. ЛТГ "Назви осіб за зовнішніми ознаками, недоліками"(усього 13 %): **Білий** (29) – *Білий* (Перв'ятичі, Лівчиці Ждч), **Босий** (33) – *Босий* "ходив босий" (Лівчиці Ждч); **Славко Босий** (Кізілів Бск), **Вусати** (42) – *Вусатий* (Тухолька Скл), **Горбата** (49) – *Горбата* (Лагодів Прм), **Груби** (49) – *Грубий* (Дуліби Ждч), **Довги** (55) – *Довгий* (Сидорівка Ждч), **Зубати** (62) – *Зубатий* (Нижнє Синьовидне Скол), **Косий** (66) – *Косий* (Полонична КБ), **Кривий** (66) – *Кривий Миронко* (Красів Мкл), **Кучиравий** (84) – *Іван Кучерівий* (Дуліби Ждч), **Малій** (91) – *Малій* (Крехів Жвк), **Очкарик** (105) – *Очкарик* (Нижнє Синьовидне Скол), **Раба** (115) – *Раба* "ряба на обличчі" (Смолин Явр), **Ріжа** (117) – *Люба Ріжа* (Коростів Скол), **Ріжий** (117) – *Ріжий* "хоч сам білий" (Гребенів Скол), **Старій** (126) – *Старій* (Либохора Трк), **Старенький** (126) – *Старенький* (Лешнів Брд), **Чорна** (140) – *Чорна Ірина* (Монастирець Стр), **Чорна Каська** (Лівчиці Ждч).

2. ЛТГ "Назви осіб за національною, етнічною ознакою"(усього 4%): **Американець** (22) – *Американець* (Лагодів Прм), **Американка** (22) – *Юлька Американка* "бо чоловік в Америці" (Звенигород Пст), **Афганець** (22) – *Афганець* (Сасів Злч), **Білоруска** (29) – *Білоруска* (Лагодів Прм), **Грек** (49) – *Грек* (Бортків Злч), **Грузін** (49) – *Грузін* (Новосілки Злч), **Гуцул** (49) – *Гоцул* (Коростів Скл), **Жид** (58) – *Жид* (Лівчиці Ждч), **Китаєц** (73) – *Китаєц* (Вівня Стр), **Лемко** (86) – *Лемко* (Бердихів Явр), **Молдаван** (98) – *Молдаван* (Золочівка Злч), **Німець** (103) – *Німець* (Голобутів Стр), **Поляк** (112) – *Поляк* (Топорів Бск), **Руска** (118) – *Руска* (Старе Село Пст), **Турок** (131) – *Турок* "темношкірий" (Либохора Трк), **Француз** (133) – *Француз* (Яблунівка Бск).

3. ЛТГ "Назви осіб за професією, заняттям, інтересами" (усього 5%): **Агроно́мша** (21) – *Агроно́мша* (Струтин Злч), **Акуше́рка** (21) – *Куша́рка* "була акушеркою" (Раковець Пст), **Апте́карка** (22) – *Апте́карка* (Струтин Злч), **До́кторка** (56) – *Дохто́рка* "працює фельдшером" (П'ятничани Стр), **Є́гер** (64) – *Є́гер* "працював лісником" (Смолин Явр), **Кіномеха́нік** (66) – *Кіно́тчик* "був кіномеханіком у клубі" (Переліски Брд), **Каси́рша** (70) – *Каси́рочка* "жінка була касиркою у колгоспі, сама малого зросту" (Лівчиці Ждч), **Ксьонз** (81) – *Ксендз* "священик" (Звенигород Пст), **Куваль** (82) – *Коваль* (Дідилів КБ), **Лі́кар** (87) – *Лі́кар* "чоловік був фельдшером" (Лагодів Прм), **Май́стер** (90) – *Амай́стер* "чоловік був майстром" (Лівчиці Ждч), **Пошта́рка** (113) – *Пошта́рка* (Крехів Жвк), **Палама́р** (105) – *Паляма́р* "був паламарем у церкві" (Вербляни Явр), **То́кар** (130) – *То́кар* (Борщів Пст).

4. ЛТГ "Назви військових чи службових осіб" (усього 2%): **Бригаді́р** (34) – *Бригаді́р* (Переліски Брд), **Капіта́н** (69) – *Капіта́н* (Лагодів Прм), **Літінант** (87) – *Летінант* (Бутини Скл), **Майо́р** (90) – *Майо́р* (Братковичі Грд), **Полко́вник** (112) – *Полко́вник* (Колодруби Мкл), **Прокуро́р** (114) – *Прокуро́р* "в юності хотів бути прокурором" (Опаки Злч).

5. ЛТГ "Назви осіб за розумовими якостями, особливостями характеру, звичками" (2%): **Глуха́** (46) – *Глуха́* (Горішне Мкл), **Глухий** (46) – *Глухий Лу́чка* (Подусів Прм), **Ді́кий** (54) – *Ді́кий* (Старе Село Пст), **Німі́й** (103) – *Німі́й* (Подусів Прм), **Му́дра** (100) – *Му́дра* (Кнісело Ждч), **Хи́трий** (134) – *Хи́трий мужичок* (Струтин Злч).

6. ЛТГ "Назви домашніх і диких тварин" (5%): **Бара́нчик** (25) – *Бара́нчик* "кучерявий" (Дунаїв Прм), **Бегемо́т** (27) – *Бегемо́т* "повний чоловік" (Тухля Скол), **Бик** (29) – *Бик* "людина має впертий характер" (Тучапи Грд), **Бобе́р** (31) – *Бобе́р* "має великі зуби" (Лагодів Прм), **Ведмі́дь** (39) – *Медві́дь* "повний" (Демня Мкл), **Вовк** (41) – *Вовк* (Звенигород Пст), **Жи́рафа** (58) – *Жи́рафа* "має довгу шию" (Лагодів Прм), **За́єц** (59) – *За́єць* (Стоянів Рдх), **За́йчик** (60) – *За́йчик* "має криві зуби" (Хащів Трк, Смолин Явр), **Кабáн** (66) – *Кабáн* "повний чоловік" (Горішне Мкл), **Кіт** (73) – *Кіт* (Мильчиці Грд), **Кро́лик** (81) – *Кро́лик* (Голобутів Стр), **Коби́ла** (75) – *Коби́ла* "дуже велика жінка" (Хащів Трк), **Ма́впа** (89) – *Ма́впа* (Полонична КБ), **Сло́н** (124) – *Сло́н* (Монастирець Стр).

7. ЛТГ "Назви комах, земноводних, змії, риби" (3%): **Ри́ба** (116) – *Ри́ба* "неповороткий чоловік" (Сторонибаби Бск), **Жа́бка** (58) – *Жа́ба* (Бортятин Мст), **Коб́ра** (75) – *Коб́ра* "зла жінка" (Пониква Брд), **Комáр** (77) – *Комáр* "прискіпливий чоловік" (Полонична КБ).

8. ЛТГ "Назви домашніх і диких птахів" (3%): **Воро́на** (42) – *Воро́на* "темноволоса жінка" (Бортків Злч), **Гуса́к** (51) – *Гуса́к* (Вівня Стр), **Жураве́ль** (59) – *Жураве́ль* "високий" (Полове Рдх), **Ку́рка** (83) – *Вло́дзьо Ку́рочка* "малий" (Бортків Злч), **Ка́чка** (71) – *Ка́чка* "ходить погойдуєчись" (Липник Жвк), **Горобе́ц** (48) – *Ивась Горобе́ць* "маленький" (Стоянів Рдх).

9. ЛТГ "Назви частин тіла людини і тварини" (3%): **Борода́** (33) – *Борода́* "носить бороду" (Ільник Трк), **Вус** (42) – *Вус* "чоловік має довгі вуса" (Крехів

Жвк), **Хребѣт** (135) – *Хребѣт* "худий" (Смереків Жвк).

10. ЛТГ "Деталі побуту" (2%): **Баняк** (25) – *Баняк* "повний чоловік" (Лагодів Прм), **Бо́чка** (33) – *Бо́чка* "повна жінка" (Крехів Жвк), **Рувѣро** (118) – *Ва́ся Ро́вер* (Сновичі Злч).

11. ЛТГ "Назви рослин, дерев" (2%): **Дуб** (56) – *Дуб* "високий і сильний" (Млиниська Ждч), **Кабачо́к** (67) – *Кабачо́к* (Крехів Жвк), **Каву́н** (67) – *Каву́н* "повний, низький і червоний чоловік" (Тухля Скол), **Помідо́р** (112) – *Помідо́р* "був у городній бригаді" (Криниця Мкл).

12. ЛТГ "Назви продуктів харчування, напоїв" (2%): **Барабо́ля** (25) – *Барабо́ля* "має кругле обличчя" (Крехів Жвк), **Бато́н** (26) – *Бато́н* "довгий" (Лешнів Брд), **Ковбаса́** (75) – *Ковбаса́* "робить ковбасу на продаж" (Полонична КБ), **По́нчик** (112) – *По́нчик* "повний" (Вівня Стр).

Висновок. Західнополіські прізвиська становлять 15% від зібраного антропонімного матеріалу [14], тоді як прізвиська жителів Львівщини – 45% від загальної кількості індивідуальних прізвиस्क.

Умовні скорочення назв районів

Брд	– Бродівський	Прм	– Перемишлянський
Бск	– Буський	Пст	– Пустомитівський
Грд	– Городоцький	Рдх	– Радехівський
Жвк	– Жовківський	Скл	– Сокальський
Ждч	– Жидачівський	Скол	– Сколівський
Злч	– Золочівський	Стр	– Стрийський
КБ	– Кам'яно-Бузький	Трк	– Турківський
Мкл	– Миколаївський	Явр	– Яворівський
Мст	– Мостиський		

Література

1. Бучко Г. Є., Бучко Д. Г. Народно-побутова антропонімія Бойківщини / Г. Є. Бучко, Д. Г. Бучко // *Linguistica slavica* : Ювілейний збірник на пошану І. М. Железняк. – К. : Кий, 2002. – С. 3–14.
2. Данилина Е. Ф. Прозвища в современном русском языке / Е. Ф. Данилина // *Восточно-славянская ономастика. Материалы и исследования*. – М. : Наука, 1979. – С. 281–297.
3. Зинин С. И. Введение в русскую антропониимию / С. И. Зинин. – Ташкент, 1972. – 274 с.
4. Ковалик І. І. Типологія системи словотвору прізвиस्क жителів села Млинів Жешівської області ПНР / І. І. Ковалик // *Повідомлення української ономастичної комісії*. – Вип. 4. – К., 1967. – С. 15–30.
5. Німчук В. В. Українська ономастична термінологія (Проект) / В. В. Німчук // *Повідомлення української ономастичної комісії*. – Вип. І. – К. : Наук. думка, 1966. – С. 24–43.
6. Словарь русской ономастической терминологии / уклад. Н. В. Подольская, А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1988. – 187 с.
7. Словник прізвиस्क жителів межиріччя Стиру та Горині / уклад. Н. Шульська. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2008. – 164 с.

8. Словник прізвиськ північно-західної України : у 3-х т. / уряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Т. 1 : А–И. – 2009. – 412с.
9. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
10. Сухомлин І. Д. Українські прізвиська людей як власні родові назви (Лексико-семантична характеристика процесу творення відіменних чоловічих прізвиськ у народних говорах Середньої Наддніпрянщини) / І. Д. Сухомлин // Говори і ономастика Наддніпрянщини. – Дніпропетровськ, 1970. – С. 30–58.
11. Худаш М. Л. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – К. : Наук. думка, 1977. – 236 с.
12. Чучка П. П. Антропонимия Закарпаття : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.01 "Украинский язык" / П. П. Чучка. – К., 1970. – 42 с.
13. Чучка П. П. Антропонимия Закарпаття : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / Чучка Павло Павлович. – Ужгород, 1969. – 987 с.
14. Шульська Н. Лемківські відапелятивні прізвища, співвідносні із західнополіськими прізвиськами / Н. Шульська // Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті / укладачі С. Є. Панцьо, Н. О. Свистун // *Studia methodologica*. Вип. 27. – Тернопіль : РВВ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – С. 116–119.
15. Mrozek R. Pozycja tworów przezwiskowych w systemie antroponimicznym // *Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich* / R. Mrozek. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. – S. 271.